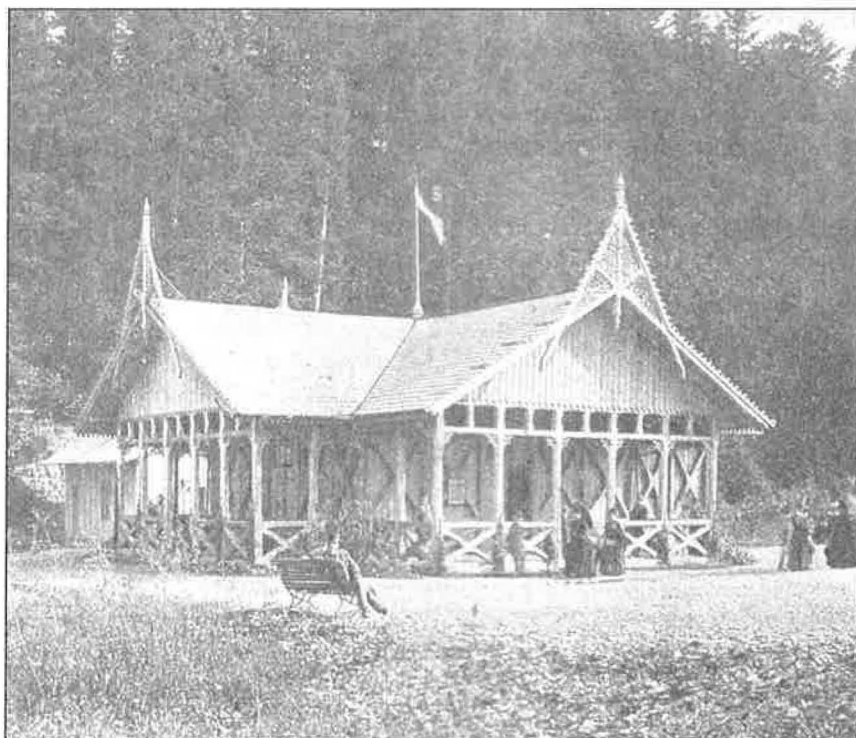

ROCZNIK

RYMANOWA ZDROJU

STOWARZYSZENIE PRZYJACIÓŁ RYMANOWA ZDROJU

1997
TOM II

FOT-ART'94

Wojciech Krukar

RYMANÓW ZDRÓJ – CHARAKTERYSTYKA ŚRODOWISKA GEOGRAFICZNEGO (CZ. II)

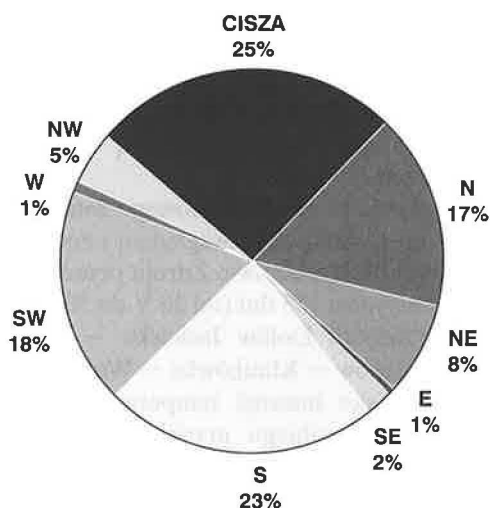
Klimat to całokształt stanów pogody właściwych danej miejscowości i przeciętny przebieg rocznego rytmu ich zmian w obrębie dłuższego okresu czasu.¹ W Rymanowie Zdroju obserwacje i pomiary klimatyczne prowadzono w dziesięcioleciu 1956 – 65. Stacja meteorologiczna znajdowała się w południowej części uzdrowiska, koło basenu kąpielowego. Wszystkie zanotowane wówczas parametry znajdzie czytelnik w pozycji: E. Michny i S. Paczosa „Zarys klimatu Bieszczadów Zachodnich”². Przebieg poszczególnych elementów klimatycznych uwarunkowany jest wieloma czynnikami, z których najważniejszą rolę odgrywają: położenie geograficzne, napływające masy powietrza, wysokość bezwzględna, ukształtowanie powierzchni i ekspozycja terenu.

Rymanów Zdrój położony jest we wschodniej części karpackiej dzielnicy klimatycznej, z przewagą wpływów kontynentalnych nad oceanicznymi. Klimat okolic uzdrowiska, podobnie jak i całego Beskidu Niskiego oraz Bieszczadów Zachodnich, kształtowany jest głównie przez masy powietrza polarno-morskiego (63 proc. dni w roku) i powietrza polarno – kontynentalnego (26 proc.). Pozostałe masy pojawiają się rzadziej, np. powietrze arktyczne – 8 proc., zwrotnikowe – 3 proc. dni w roku. Każda z mas posiada odmienną charakterystykę meteorologiczną, kształtuje zatem swoisty typ pogody. Częstotliwość pojawiania się poszczególnych mas w różnych porach roku jest rozmaita. Przykładowo powietrze arktyczne pojawia się głównie w miesiącach zimowych i wiosennych (np. w maju w co piąty dzień obserwuje się powietrze arktyczne), powodując znaczne spadki temperatury, zwłaszcza w dolinach i kotlinach. Powietrze polarno – kontynentalne przynosi dobre warunki pogodowe, a prawdopodobieństwo jego napływu jest największe w zimie i na wiosnę.³

Widocznym efektem ścierania się ze sobą mas powietrza o różnej wilgotności i temperaturze jest zjawisko zachmurzenia. Średnie roczne zachmurzenie w uzdrowisku sięga 60 proc. pokrycia nieba przez chmury. Liczba dni pochmurnych (zachmurzenie ponad 80 proc.) jest najwyższa w grudniu (18,5), największymi wartościami dni pogodnych (zachmurze-

nie mniejsze niż 20 proc.) odznaczają się wrzesień i październik (przeciętnie po 8 – 9).

W związku z położeniem Rymanowa Zdroju w Beskidzie Niskim, największym obniżeniu równoleżnikowej bariery orograficznej Karpat, występują tu wiatry typu fenowego – tzw. rymanowskie. Mechanizm ich powstawania wymaga takiego spadku ciśnienia po jednej stronie bariery górskiej, aby powietrze znajdujące się po jej drugiej stronie zmuszone było do wznoszenia się i przekraczania przeszkody.⁴ Powstają one najczęściej po okresie pięknej wyżowej pogody, kiedy antycyklon znad gór zaczyna się odsuwać w kierunku wschodnim, a od zachodu zbliża się zatoka niskiego ciśnienia. Region dostaje się wtedy w strefę dużych gradientów ciśnienia,⁵ co wywołuje wzmożony przepływ powietrza z południa. Z chwilą nadejścia frontu atmosferycznego i przerwania spadku ciśnienia, wiatr halny przestaje istnieć. Następuje zmiana kierunku wiatru na zachodni i zazwyczaj rozpoczyna się kilkudniowy okres opadów.⁶ Wiatry te wieją z sektora południowego lub południowo-zachodniego (41 proc. rozkładu kierunków), a ich ukierunkowanie jest

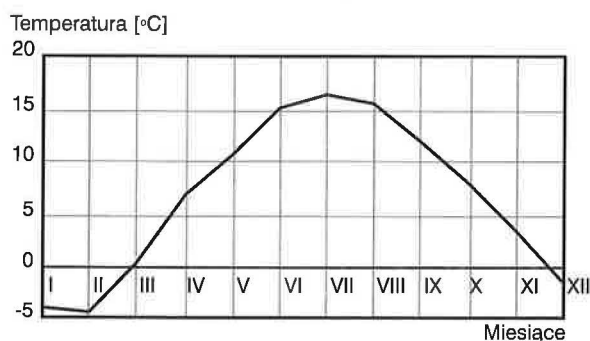
Rozkład kierunku wiatrów w Rymanowie Zdroju.

w bardzo dużym stopniu modyfikowane przez południkowy ciąg dolin: Przełęcz Beskid (581 m) w głównym grzbiecie Karpat nad Czeremchą – dolina Bielczy – dolina Chyżnego i Daliówki – dolina Taboru. Zespół tych podłużnych obniżen powoduje zbieżność linii prądów powietrznych i sprzyja wzrostowi prędkości wiatrów, tworząc tzw. „efekt tunelowy”.⁷ Ich siła nierzadko dochodzi do 20 m/s (ok. 70 km/h), a z reguły przekracza 10 m/s.

Wiatry fenowe występują przede wszystkim w półroczu jesiennie – zimowym. Są ciepłe i suche – na skutek spadania po stokach górskich powietrze ogrzewa się o ok. 10°C/100 m wysokości, co w zimie prowadzi do gwałtownego zaniku pokrywy śnieżnej.

Przewodnim i kompleksowym wskaźnikiem zróżnicowania stosunków klimatycznych w górach jest średnia temperatura roczna, która wykazuje powiązanie z wieloma innymi elementami klimatu.⁸ Przeciętna temperatura roku w uzdrowisku wynosi 6,5°C, średnie wartości poszczególnych miesięcy ilustruje poniższy wykres liniowy:

Miesiącem najchłodniejszym jest luty (−4,3°C), najcieplejszym lipiec (16,3°C). Charakterystykę stosunków termicznych uzupełniają ponadto wartości eks-

Średnie miesięczne temperatury
w Rymanowie Zdroju.

tremalne: absolutne maksimum przypada na czerwiec (32,4°C), absolutne minimum na marzec (−32,9°C). Najwyższą średnią liczbę dni z temperaturą maksymalną wyższą od 25°C obserwuje się w lipcu (9,2), z temperaturą minimalną niższą od −10°C w lutym (9,9).

Długość okresu bezprzymrozkowego zależy przede wszystkim od wysokości bezwzględnej i rodzaju formy terenowej. W Rymanowie Zdroju przeciętny czas jego trwania wynosi 133 dni (od 20 V do 30 IX). Niekiedy w obniżeniu Dołów Jasielsko – Sanockich (okolica Rymanów – Klimkówka – Wróblak) obserwuje się zjawisko inwersji temperatury, czyli odwrócenia jej normalnego przebiegu – następuje wzrost temperatury w miarę wzrostu wysokości. Z inwersją mamy do czynienia w czasie pogody wyżowej, kiedy wychłodzone powietrze jako cięższe spływa w obniżenia i tam się gromadzi. Zastoiska takie wypełniają wtedy mgły radiacyjne, tworzące tzw. „morza

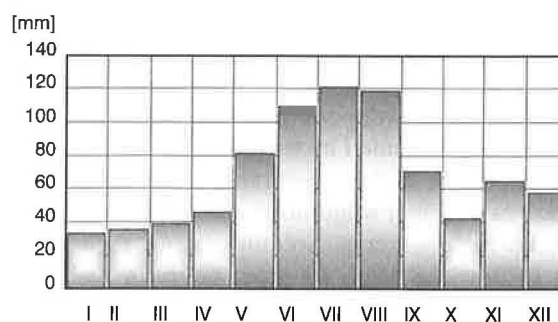
mgieł”. Zjawisko to, dość często występujące w wyższych partiach gór, relatywnie rzadko możemy obserwować z północnych stoków Mogiły i Zamczysk, gdy mgły radiacyjne wypełniają Doły Jasielsko – Sanockie między Beskidem Niskim a Pogórzem.

Roczne sumy opadów są w górach wyższe niż na obszarach sąsiednich, położonych niżej. Przeciętna wielkość opadów w uzdrowisku wynosi 816,6 mm (średnio w Karpatach 600 – 700 mm). W przebiegu rocznym maksimum przypada na miesiące letnie (lipiec 121,5 mm i sierpień 118,6 mm). Wielkości opadów w tych miesiącach są często wyższe niż w niektórych wyższych partiach Beskidu Niskiego czy obniżeniach śródgórskich, gdyż powstają one najczęściej przy spiętrzaniu się wilgotnych mas powietrza napływających z północy i północnego zachodu. Minimum opadów występuje w miesiącach pierwszego kwartału roku (np. w styczniu 32,7 mm), co jest charakterystyczne dla wszystkich niższych polskich gór, oraz w październiku (42,8 mm). Najmniej dni z opadami przypada na wrzesień i październik: 11,8 i 9,1, najwięcej na okres od maja do sierpnia – powyżej 14 w miesiącu.

Średnio przez ok. 90 dni w roku notuje się w Rymanowie Zdroju pokrywą śnieżną. Maksymalna jej grubość, co jest charakterystyczne dla niższych partii gór, przypada na luty (73 cm). Narciarzy zainteresuje średnia liczba dni z pokrywą śnieżną grubszą niż 10 cm. Wynosi ona (w rozbiciu na miesiące): XII – 9,4, I – 14,6, II – 17,8, III – 12,7.

W omawianym regionie, obejmującym Beskid Niski i Pogórze Bukowskie, biorąc pod uwagę zróżnicowanie wysokościowe średniej rocznej temperatury i związanych z nią elementów klimatu, można wyróżnić dwa piętra fenologiczne – klimatyczne: umiarkowanie chłodne o wieloletniej temperaturze roku (+4°C – +6°C) w części południowej (górskiej) i umiarkowanie ciepłe (+6°C – +8°C) w części północnej (pogórskiej).

Pod względem fitogeograficznym okolice Rymanowa Zdroju zalicza się do podokręgu Beskidu Niskiego. Dzisiejsza szata roślinna Beskidu Niskiego ukształtowała się w wyniku długotrwałego oddziaływania klimatu, podłoża skalnego i gospodarki człowieka. Śledząc rozwój tutejszej flory od plejstocenu, zauwa-

Sumy miesięczne opadów w Rymanowie Zdroju.

żymy zmiany w składzie gatunkowym drzewostanów oraz zmiany w przebiegu górnej granicy lasu. Przykładowo w czasie ostatniego zlodowacenia, tzw. bałtyckiego (ok. 70 000 lat BP), dominowały lasy sosnowo-modrzewiowe, a górna granica lasu przebiegała na wysokości ok. 500 m. Reliktem z tych czasów miał być krzew kosodrzewiny rosnący do początku lat osiemdziesiątych na Kornutach w paśmie Magury Wątkowskiej.

Współczesny skład lasów ukształtował się w holocenie na przełomie okresu atlantyckiego i subborealnego (ok. 2500 lat BP), kiedy wraz ze zwilgotnieniem klimatu coraz większą rolę w szacie leśnej zaczęły odgrywać: buk i jodła, a także grab. Zmiany antropogeniczne sięgają XIII w. W pierwszych stuleciach związane były z karczunkiem lasów i zdobywaniem nowych terenów pod uprawę, a w ostatnich dwóch z eksploatacją przemysłową. Znacznym przeobrażeniem szata roślinna całych polskich Karpat Środkowych i Wschodnich uległa po ostatniej wojnie, kiedy po wysiedleniach ludności łemkowskiej i bojkowskiej (ukraińskiej), dał się obserwować proces wtórnego dziczenia przyrody. Opuszczone przez człowieka tereny rolne nad potokami i rzekami zajęła olsza szara, a pola położone wyżej i śródleśne polany zalesiono przedplonową sosną.

W otoczeniu Rymanowa Zdroju, równolegle do podziału fizyczno-geograficznego – fenologiczno – klimatycznego, wyróżnić można dwa piętra florystyczne: piętro pogórza (do wysokości 550m) i piętro regla dolnego. Pierwotna szata roślinna pierwszego z pięter to głównie lasy dębowo – grabowe, które nie zachowały się. Obszary leżące w dolinach rzek, zwłaszcza terasy zalewowe oraz podmokłe obniżenia zajmują łągowe laski olszynowe i zarośla wiklinowe.

Wyższe części regionu, w związku z surowszym klimatem, zajmują lasy regla dolnego, w którym dominują drzewostany: bukowe (31,4 proc.), jodłowe (27,3 proc.) i sosnowe (24,0 proc.).⁹ Duży udział jodły w tutejszych drzewostanach wiąże się z naturalnym brakiem świerka, który w swym północno-wschodnim zasięgu tworzy szeroką dysjunkcję między dolinami Wisłoki i Oslawy. Piękne drzewostany jodłowe zachowały się na północnych stokach Mogiły i na Żabiej Górze.

Udział lasów sosnowych w ogólnej powierzchni drzewostanów w Beskidzie Niskim jest najwyższy w całych Karpatach Zewnętrznych. Znaczne obszary zajmują jednak drzewostany o charakterze przejściowym, tzw. drzewostany przedplonowe, podlegające obecnie przebudowie na drzewostany z udziałem jodły i buka. Piękny przykład takiego przekształcania znajdujemy na południe od Wołuszowej w najwyższych partiach góry Dział (673 m i 668 m). Najwyższa część tego masywu – szczyt i szeroki grzbiet ciągnący się na południe po przeł. 605 m (oddziały: 104, 105, 106, 127, 128, 134 i 135) – jeszcze w latach czterdziestych pokrywały pola uprawne i pastwiska (ślady

przedwojennych miedz są widoczne jeszcze dzisiaj). Obecnie teren ten porasta 40 – 45 letni las sosnowy, w podszyciu którego zobaczymy sadzonki jodły, buka, jaworu i jesionu.

Lasy bukowe (buczyna karpacka) zajmują znaczne połacie na wschód od uzdrowiska, przy czym najpiękniejsze ich fragmenty zachowały się w rejonie Kopca i Spoczywalnika (oddziały: 87, 95).

Na południowych stokach Zamczysk (oddziały: 90 – część wschodnia oraz 88 i 89) w drzewostanach bukowych uwagę zwracają wzorcowo prowadzone jodłowe klasy odnowienia. Buki osiągają tu wiek rębności (ok. 120 lat) i są etapowo usuwane, a ich miejsce sukcesywnie zajmują 20 – 30 – letnie jodły. Z rzadszych gatunków drzew na uwagę zasługuje cis, który w formie krzaczastej dość licznie występuje w parku zdrojowym.

Pod względem florystycznym Beskid Niski jest obszarem przejściowym między Karpatami Zachodnimi a Wschodnimi. W okolicy Rymanowa Zdroju niektóre rośliny wschodniokarpackie mają tu swoje zachodnie zasięgi występowania, np. sałatnica leśna (*Aposeris foetida*), rogownica leśna (*Cerastium silvaticum*) cebulica dwulistna (*Scilla bifolia*).

Z drugiej strony przedstawicielem flory zachodniokarpackiej na omawianym terenie jest wilczomlecz słodki (*Euphorbia dulcis*), który nie występuje w Beskidzie Niskim na wschód od doliny Wisłoka.

Wyjątkowe warunki hipsometryczne – najniższa część Karpat – z jednej strony sprzyjają przenikaniu ciepłolubnych roślin z południa, z drugiej zaś wywołują dysjunkcję wielu gatunków górskich, które występują w sąsiednich, wyższych partiach gór – Beskidzie Sądeckim i Bieszczadach. Z gatunków południowych w rejonie uzdrowiska mają swoje stanowiska: kłokoczka południowa (*Staphylea pinnata*), która w Beskidzie Niskim ma swoje karpackie centrum występowania, oraz kostrzewa górska (*Festuca drymeja*). Warto też wymienić różę francuską (*Rosa gallica*), nawrot lekarski (*Lithospermum officinale*) i kocimiętkę nagą (*Nepeta nuda*). Znanymi stanowiskami tych roślin jest Jar Wisłoka poniżej Sieniawy.

Liczebność i obfitość występowania gatunków typowo górskich świadczy o "górskości" danego obszaru. Procentowy udział tych gatunków w obrębie roślin w paśmie Bukowicy (grzbiet górski położony na południowy-wschód od Rymanowa Zdroju) wynosi 11 proc., (dla porównania w Bieszczadach Wysokich 21 proc., a w Beskidzie Sądeckim 13 proc.). Dysproporcja ta wiąże się z przerwą zasięgu gatunków górskich (tzw. dysjunkcja środkowokarpacka), którą wykazuje aż 78 gatunków. Dysjunkcja ta ma charakter historyczny, powstała w toku kurczenia się zasięgów gatunków górskich wraz z ocieplaniem się klimatu po epoce lodowcowej. Z innych godnych wzmianki gatunków można wymienić rośliny chronione, np. bluszcz, podkolan biały, wawrzynek wilczełyko i inne.¹⁰

Świat zwierząt okolicy Rymanowa Zdroju nie różni się zasadniczo od sąsiednich części Beskidu Niskiego i Pogórza. Z dużych zwierząt na uwagę zasługuje niedźwiedź brunatny. Pojedyncze okazy tego największego naszego drapieżnika obserwowano w masywie Jawornika między Zawojami a górnym Wisłoczkiem (1984 r.) i w paśmie Bukowicy w rejonie Puław. Wiosną 1995 r. Nadleśnictwo Rymanów sygnalizowało obecność 2 sztuk.¹¹ Okresowo w lasach między uzdrowiskiem a Rudawką Rymanowską pojawia się wilk. Najliczniejsze są ssaki kopytne: w większych kompleksach leśnych jelenie i dziki, a w niższych częściach gór i na terenach bezleśnych sarny.

Z bogatego świata płazów warto wymienić gatunki górskie, salamandrę oraz traszkę karpacką.¹² Nie brak również gadów, występuje żmija zygzakowata i zaskroniec. Wśród przedstawicieli awiofauny w dolinach regularnie obserwować można bociana czarnego, nad potokami uwijają się pluszcze i pliszki górskie. Z rzadszych gatunków ptaków warto wymienić dzięcioła trójpalczastego, jarzabka i włochatkę. Najwięcej gatunków ptaków można obserwować w rejonie Przełęczy Dukielskiej, którą wiedzie jeden z ważniejszych szlaków ptasich wędrówek przekraczających łuk Karpat.

Z osobliwości przyrodniczych w okolicy Rymanowa Zdroju należy poznać Jar Wisłoka powyżej Beska. Jest to jeden z piękniejszych przełomów rzecznych w polskich Karpatach. Rzeka płynie wąskim korytem, otoczonym urwistymi, wysokimi na 40 m zboczami, utworzonymi z zapadających na południe piaskowcowych warstw krośnieńskich. Przełom powstał ok. 80 000 BP. Pierwotnie Wisłok od Sieniawy skręcał ku zachodowi, a następnie od Rymanowa na północ, wzdłuż obecnej doliny Taboru. Zmiana biegu nastąpiła wskutek przeciągnięcia (tzw. kaptazu) Wisłoka przez potok wgryzający się w grzbiet wzgórz w okolicy Beska. Godny polecenia jest również drugi przełom tej rzeki w Wernejówce.

W Rudawce Rymanowskiej tryskają bogate źródła wód mineralnych – siarczanowych oraz solanek jodowo – bromowych. Jeden z odwiertów dostarcza zmineralizowanej ciepłoty o temperaturze 480C. W pobliżu miejscowości nad Wisłokiem występują ściany skalne dochodzące do 40 m wysokości. Najciekawsza ze ścian – zwana dawniej Olzy – to największa w polskich Karpatach odkrywka łupków menilitowych.

Bibliografia

1. Pietkiewicz S., Żmuda S. (1973), Słownik pojęć geograficznych, s. 199.
2. Michna E., Paczos S. (1972), Zarys klimatu Bieszczadów Zachodnich, Ossolineum Wrocław, ss. 47 - 70.
3. Michna E., Paczos S. (1972), Zarys klimatu Bieszczadów Zachodnich, Ossolineum Wrocław.
4. Okołowicz W. (1969), Klimatologia ogólna, PWN, Warszawa, s. 221.
5. Gradient ciśnienia - różnica ciśnienia przypadająca na jednostkę odległości.
6. Niedźwiedź T. (1989), O pogodzie i klimacie gór polskich, PTTK "Kraj", Warszawa - Kraków, s. 10.
7. ibidem, s. 12.
8. A. Borek (1990) Stosunki wodne Taboru z uwzględnieniem zaopatrzenia Deszna w wodę, Praca magisterska, Instytut Geografii WSP, Kraków, s. 31 za operatami leśnymi Nadleśnictwa Rymanów (1989).
9. Stanowiska roślin chronionych w otoczeniu Rymanowa Zdroju zostały szczegółowo opracowane przez A. Węglorz - Stempin (1996), Piękno, którego nie zauważamy, [w:] Rocznik Rymanowa Zdroju, s. 53 - 55.
10. Arkusz zbiorczy stanu zwierzyny na 31.03.1995 r.
11. Stanowisko czynnej ochrony płazów znajduje się w dolinie Czarnego Potoku przy szlaku czerwonym ok. 2 km na południowy wschód od przystanku PKS Rymanów Zdrój Góra.